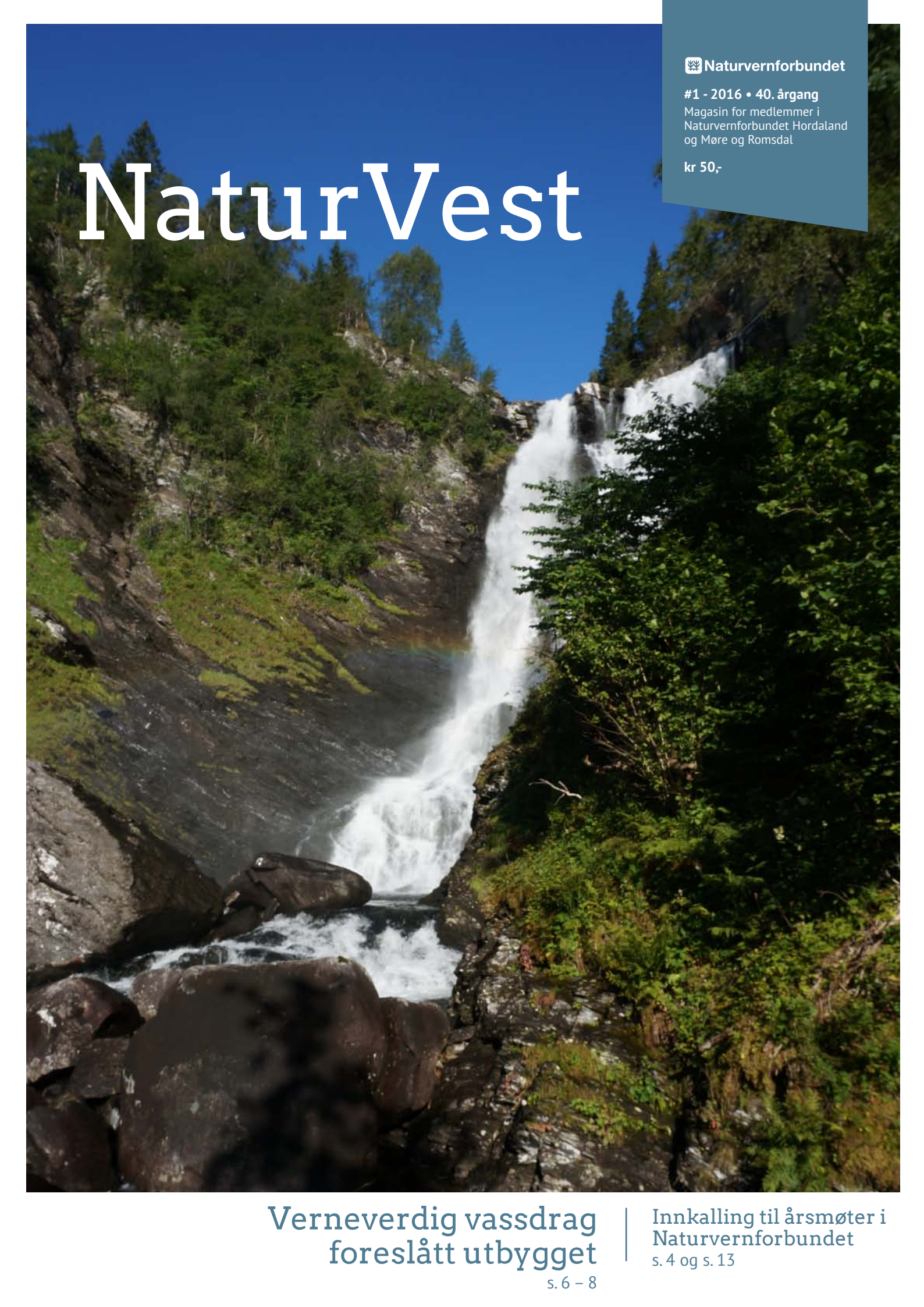

The background of the cover is a photograph of a waterfall cascading down a rocky, moss-covered cliff. The waterfall is surrounded by dense green forest. A faint rainbow is visible in the mist at the base of the falls. The sky is clear and blue.

Naturvernforbundet

#1 - 2016 • 40. årgang

Magasin for medlemmer i
Naturvernforbundet Hordaland
og Møre og Romsdal

kr 50,-

NaturVest

Verneverdig vassdrag
foreslått utbygget

s. 6 – 8

Innkalling til årsmøter i
Naturvernforbundet

s. 4 og s. 13

Jakta på svartelisteartane

TEKST

ØYSTEIN FOLDEN,
LEIAR I NATURVERNFORBUNDET
MØRE OG ROMSDAL

Frå i år har vi nye reiskapar når det gjeld svartelisteartar. Vil dei ha verknad? Kven skal gjere jobben? Er det nok?

Det er fleire store trugsmål mot kloden vår. Klimaproblematikken er mellom det viktigaste, men store endringar i det biologiske mangfaldet er også eit stort trugsmål. Ein del artar held på å forsvinne, og i nokre høve skjer det fordi andre artar overtar plassen. Svartelisteartane er farleg for biologisk mangfald.

Frå årsskiftet har det kome forbod mot import, sal og delvis bruk av ca. 30 vekstar og ein del andre artar. Dette er ein del verstingar som har vore brukt i hagar lenge og som no finst rundt om mange andre stader. Dei har spreidd seg med fuglar, med hageavfall, med transport av jord og med ver og vind. Vi har sett at dei er farlege, og tiltaka blir sett inn lenge etter at det var råd å unngå problema heilt. No blir det berre tiltak mot dei verste verknadene utan at nokon av dei kan stoppast og fjernast. Dessutan er det gjort ein skilnad mellom dei profesjonelle, dvs. importørar, hagesentre og gartnarar, og alle dei andre. Hageeigarane blir sett på som uvitande som ikkje kan påleggast noko. Det burde hageeigarar bli provosert av, og ta fatt på kampen mot problemartane. Rett og slett skaffe seg kunnskap, slik at dei kan få avliva problemartane før dei gjer meir skade. Det gjeld både dei spesielt nemnte artane, men også andre som viser slike takter.

Frå årsskiftet kom det også nye reglar for transport av jord og andre lausmassar. Også dette er omhandla i

«Forskrift om fremmede organismer». I § 24 pkt 4 heit det: «Før flytting av løsmasser eller andre masser som kan inneholde fremmede organismer, skal den ansvarlige, i rimelig utstrekning, undersøke om massene inneholder fremmede organismer som kan medføre risiko for uheldige følger for det biologiske mangfold dersom de spres, og treffe egnede tiltak for å forhindre slik risiko, slik som bruk av masser fra andre områder, tildekking, nedgraving, varmebehandling, eller levering til lovlig avfallsanlegg.» Det tyder at kvar gong det køyrer ein lastebil med jordlass, eller ein bil med tilhengar, så skal nokon vite kva som finst i jorda, og dei skal vite om det er greitt at innhaldet blir tippa der det kjem. Når dette fungerer, så er mange problem løyst, men vil det fungere? Vil lastebilnæringa ta tak i dette? Vil kommunen gjere noko? Vil fylkesmannen gjere noko? Viss ingen gjer noko, så blir dette ein sovande paragraf. Truleg er det vi igjen som blir nøydde til å spenne nokre på leggen for at noko skal skje.

Gode naturvernarar får gå framom. Vi får skaffe oss kunnskap om svartelisteartane og spreie kunnskapen i nabolaget, slik at ikkje svartelisteartane får spreie seg. Viss mynde ikkje gjer noko, så får vi mase på dei. Kampen mot svartelisteartane har vi ikkje råd til å tape.

Vil du vite meir? Les kva artar som no vert forbode på nettsidene til NRK:

bit.ly/1KrFmTC.

NaturVest er medlemsbladet til Naturvernforbundet på Vestlandet. Naturvernforbundet Hordaland er ansvarlig utgiver for fire nummer i året, to av disse går også ut til Møre og Romsdal.

Naturvernforbundet fremmer kunnskap og løsninger som ivaretar naturen og skaper et energieffektivt samfunn i økologisk balanse. Vi er over 20 000 medlemmer i 100 lokallag med fylkeslag i alle fylker og hovedkontor i Oslo. Vi er en del av den verdensomspennende miljøvernorganisasjonen Friends of the Earth.

Daglig leder

Nils Tore Skogland

Redaktør

Øyvind Strømmen

Bidragstere

Miljøagentene / Rasmus Norsted

Eleanor Smith

Tone Salomonsen

Siri Vatsø Haugum

Oddvar Skre

Øystein Folden

Annonseansvarlig

Sverre A. Stakkestad

Tlf. : 55 10 10 97

Layout

Mona Maria Løberg

mm@naturvernforbundet.no

Trykk

A2G Grafisk AS

Opplag

2925

Framsida

Siri Vatsø Haugum

NaturVest

v/Naturvernforbundet Hordaland
Bryggen 23, Jakobsfjorden 4. etasje
5003 Bergen

Tlf. 55 30 06 60

naturvest@naturvernforbundet.no

www.naturvernforbundet.no/hordaland

NaturVest oppfyller miljøkrav til papir, trykkfarge og trykkeprosess.

Papir: 100g Cyclus Offset
100% resirkulert

Se også www.svanemerket.no

INNHold

- 3 Kortnytt
- 4 Årsmøter i Naturvernforbundet Møre og Romsdal
- 6 Verneverdig vassdrag foreslått utbygget
- 9 Mange kraftverk små
- 13 Årsmøter i Naturvernforbundet Hordaland
- 14 «Rewilding» - den nye miljøbevegelsen
- 16 Miljøagentene
- 17 Kven skal bestemme over fjella?
- 20 Kalender

Naturlig onsdag er en sosial og faglig møteplass den første onsdagen i måneden klokken 19:00 på Litteraturhuset i Bergen. Den 2. mars handler møtet om hvordan omsette grønne strategier til klimahandling. På programmet er blant andre professor og forskningsleder i Vestlandsforskning Carlo Aall, og byråd for klima, kultur og næring Julie Andersland (V). Møtet arrangeres av faggruppen for bygg- og energi i Naturvernforbundet Hordaland. Foto: Mona Maria Løberg.

KORTNYTT

Gratis e-bok: Norske miljøkamper

Det femte bokprosjektet til Bredo Berntsen og Sigmund Hågvar heiter «Norske miljøkamper», og handlar om nettopp det. Boka kan du lesa gratis.

TEKST

ØYVIND STRØMMEN

I alt 32 bidragsytarar har levert stoff til den nye boka, som tek opp ei rekkje ulike spørsmål, knytt til både klimatrugsmålet, landskapsvern, naturmangfald og befolkningspresset. Boka fortel om skogvern i sneglefart, om truga norske korallrev, om klimapolitiske paradoks, om jordbruksareal under press, og om mykje anna.

Blant bidragsytarane er også Naturvernforbundet sin leiar Lars Haltbrekken, nestleiar Silje Lundberg og

generalsekretær Maren Esmark. Boka er tilgjengeleg i gratis, elektronisk utgåve, og kan lastast ned via nettsidene til Naturvernforbundet.

LAST NED OG LES

Hurtiglenkje: bit.ly/1Kzog0Z

Årsmøter i Naturvernforbundet Møre og Romsdal

Foto: Severin Sadjina,
www.flickr.com/sadjina
(CC BY-NC-ND 2.0).

Naturvernforbundet i Møre og Romsdal

TID: MÅNDAG 04. APRIL 18:30,

STED: MOLDE VIDAREGÅANDE SKOLE

Saksliste:

- Val av ordstyrar.
- Styret si årsmelding.
- Revidert rekneskap.
- Budsjett og arbeidsprogram.
- Saker framlagt av styret, lokallag og medlemmer i kommunar utan lokallag, innan 30.3.2016.
- Val av leiar og styremedlemmer.
- Val av valkomité.
- Val av revisor.
- Fordeling av utsendingar frå kommunane for neste årsmøte.

FELLES SAKSLISTE FOR ALLE LOKALLAGA

- Val av ordstyrar.
- Styret si årsmelding.
- Revidert rekneskap.
- Saker frå styret.
- Saker som er framlagt av medlemmene innan ei veke før årsmøtet.
- Budsjett og arbeidsprogram.
- Val av styremedlemmer.
- Val av utsendingar til fylkeslaget sitt årsmøte.
- Val av valkomité og revisor.

FLEIRE DETALJAR

På nett vil det bli kunngjort innkalling for fleire lokallag, nye detaljar og eventuelle endringar. Les meir på:
www.naturvernforbundet.no/moreromsdal

Lokallaget i Kristiansund og Averøy

TID: 03. MARS, 18:00

STED: HUSØYVEGEN 30, BOLGA

Lokallaget i Molde

TID: 15. MARS, 18:00

STED: HØGSKOLEN I MOLDE, B-BYGGET

Lokallaget i Rauma

TID: 16. MARS, 19:00

STED: KULTURHUSET

Nye Renault ZOE

Vi gir deg **25 000,-** gode grunner til å kjøpe elektriske ZOE

Vi fortsetter å Renaultvere, og gir deg derfor **kr 25 000,-** i klimaavslag ved kjøp av nye Renault ZOE. Med hele 240 kilometers rekkevidde* og raskeste hjemmelading, ligger ZOE helt i toppsjiktet i sin klasse.

Pris fra

212 100,-

Pris uten rabatt

Prisen inkl. hjemmelader og montering
i tillegg til frakt/levering i Bergen

Bli med å Renaultver Norge. Les mer på www.renaultver.no

Renault ZOE – Eneste elbil med wallbox og montering inkl. i prisen. I tillegg får du 1 års gratis lading på Fortum ladepunkter. For optimal og sikker lading tilbyr Renault to ladeløsninger inkl. i prisen. Ladetid med 3,6 kW wallbox er ca. 5 t. og 40 min. og kun 100 min. med 11 kW wallbox (0–80 %). ZOE Intens Easy Charge fra kr 241 000 (inkl. 3,6 kW wallbox). ZOE Intens Supercharge fra kr 261 000 (inkl. 11 kW wallbox). Se renault.no for mer info vedr. vilkår for montering av wallbox. *240 km rekkevidde på én lading i følge NEDC (New European Driving Cycle). Renaultvere-kampanjen kan ikke kombineres med andre rabatter eller tilbud. Ta kontakt med nærmeste forhandler, så hjelper vi deg med alt det praktiske. Les mer om Renault ZOE på www.renault.no

    renault.no

MotorForum
Bergen

Øvre Kråkenes 51, 5152 Bønes
Tlf.: 55 52 60 00
www.motorforum.no/bergen

Åpningstider salgsavdeling

Man.–tirs.–fre.: kl. 08.30–16.30

Ons.–tors.: kl. 08.30–20.00. Lør.: kl. 10.00–14.30

Verneverdig vassdrag foreslått utbygget

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) anbefaler utbygging av et vassdrag de tidligere ville verne.

TEKST

TONE SALOMONSEN

Fra 1300 meters høyde renner Øystesevassdraget fritt hele veien fra høfjell til fjord. Underveis skapes vakre fosser, stryk og vatn før det hele munner ut i Hardangerfjorden. Det unike vassdraget er et av de få gjenværende vassdragene i Hordaland, som er uberørt av inngrep i selve vassdraget. Naturvernere har vært stolte og glade over at Øystesevassdraget hittil har vært spart for utbygging. Det har ikke skjedd uten kamp. Det uberørte vassdraget er et resultat av over 20 års arbeid fra natur og friluftsansjoner, og tautrekkingen pågår like fram til i dag.

Øystesevassdraget er av så høy verdi at det i 2009 ble vurdert tatt inn i *Verneplan for vassdrag* etter klare anbefalinger fra både NVE, Fylkesmannen og Direktoratet for Naturforvaltning. Instansene

viste blant annet til de betydelige vassdrags- og landskapskvalitetene samt friluftslivsverdiene, som vassdraget representerer. I fylket fikk Terje Søviknes (FrP) flertall for at øvre del skulle vernes, og på Stortinget foreslo Venstre, Høyre og KrF å verne øvre del. På tross av innspillene valgte den rødgrønne regjeringen å avvise ethvert vern av Øystesevassdraget. I forarbeidene til vedtakene ble det imidlertid signalisert at man ville komme tilbake til spørsmålet om vern dersom konsesjonsprosessene kom til å synliggjøre større verdier i vassdraget.

Både BKK og Øystese kraft har søkt om å få bygge ut hver sin del av Øystesevassdraget. BKK vil bygge ut i øvre del for å kunne overføre vann fra Vossadalsvatnet til Svartavatnmagasinet og flere kraftverk i Samnanger,

kraft som skal leveres i nettet som Hardangermastene har lagt grunnlaget for. Øystese kraft vil bygge sitt kraftverk i nedre del av vassdraget.

Like før jul innstilte NVE overraskende nok på å gi konsesjon til begge utbyggingene.

Økt utbyggingspress

Helomvendingen fra NVE framstår som høyst paradoks ettersom utbyggingspresset i Hordaland har blitt veldig mye større i tiden som har gått siden forrige vurdering. Ikke noe norsk fylke har mistet mer av vassdragsnaturen sin enn Hordaland. I Hordaland er 60% av vassdragene bygget ut, under bygging og gitt utbyggingstillatelse. Ytterligere 4% er konsesjonssøkt, men ikke avgjort. Kun 1 prosent er avslått og 27% er vernet. Bare 8% gjenstår som uavklart. Man skulle derfor tro at Øystesevassdraget hadde oppnådd enda høyere status siden sist, men i stedet har altså NVE konkludert med det motsatte. Øystesevassdraget befinner seg i et

«Helomvendingen fra NVE framstår som høyst paradoks.

Øystesevassdraget er rikt på naturopplevingar. T.h: Politikarar på synfaring ved Øystesevassdraget, 8. september 2015.

Alle foto: Siri Haugum.

relativt intakt høvfjellsområde, som har et utpreget villmarkspreg med stor naturvariasjon, deriblant sårbare arter og naturtyper. Langs Øystesevassdraget finnes blant annet naturtypene bekkekløft og fossesprøytsone, og arter som fossekall og strandsnipe.

Ved overføring av Vossadalsvatnet vil vannføringen i Vossadalselven bli redusert med hele 80%, og føre til nærmest en uttørking. Overføringen vil, sammen med diverse andre omsøkte prosjekter i Kvamsfjella og Fykkesundområdet, gi en økning i samlet belastning på elvenatur og sårbare høvfjellsområder.

Viktige friluftsinnteresser

Øystesevassdraget har ikke bare store verdier i seg selv, men er også en viktig kilde til naturglede for svært mange mennesker. Fitjadalen er en helt sentral innfallsport for turfolk på vei til

Kvamsfjella, og videre til Bergsdalsfjella og Vossefjella. Det anslåes at nærmere 400.000 mennesker har Bergsdalen og Kvamsfjella som sitt nærmeste eller nest nærmeste friluftsområde, og for bergensere er Kvamsfjella og Bergsdalen det mest brukte turområdet, nest etter Byfjellene. DNT har nylig utvidet hyttenettet i området fra fire til seks hytter, og det går en T-sti langs deler av vassdraget. Elven leder bl.a. ut i Fitjadalsvatnet, som benyttes til fritidsfiske og rekreasjon. Her er det høy grad av tilrettelegging med toalett, gapahuk, bålplate og ikke minst en heis slik at bevegelsehemmede kan komme ut i båt.

En overføring i øvre del vil redusere minstevannføringen til 40% ved utløpet til Fitjadalsvatnet. Vannet er svært grunt, og redusert vannstand og vanntilsig kan få store konsekvenser for vannkvaliteten, sirkulasjon, fisk og planteliv, og det

kan føre til tilgroing, eutrofiering og surstoffmangel.

I Øysteseelven møter man den vakre Ørredalsfossen, som er gjort tilgjengelig med sti ned til et flott tilrettelagt utsiktspunkt. En betydelig lavere vannføring vil påvirke både landskapseffekten av fossen, og forminske og endre fosseengen. Følger man elvestrekket nedover finner man laks og ørret, og en utbygging kan fjerne fisken permanent fra deler av elvestrekningen. Øysteseelva er en historisk svært god og mye brukt lakseelv.

Behandles i Stortinget

Øystesevassdragets skjebne skal i utgangspunktet avgjøres i Olje og Energidepartementet tidligst til sommeren. Imidlertid har stortingsrepresentantene Heikki Holmås og Audun Lysbakken (SV) fremmet et

representantforslag, hvor de foreslår at regjeringen fremmer sak for Stortinget om at Øystesevassdraget blir supplert inn i verneplan for vassdrag. Dermed skal saken etter planen behandles av Stortinget.

Saken får stor oppmerksomhet både fra Naturvernforbundet, DNT, Norges Jeger og Fiskerforbund, SABIMA og WWF. Organisasjonene jobber sammen gjennom Forum for Natur og Friluftsliv (FNF) og Samarbeidsrådet for Naturvernsaker (SRN) for å være mest mulig samkjørt, og på den måten oppnå økt synlighet. Media vil naturligvis være viktig for oss, og her har Naturvernforbundet allerede vært svært synlig med flere mediaoppslag like før jul.

Naturvernforbundet og dets alliansepartnere forsøker nå å få belyst saksforholdene på nytt, og det vurderes

Fiskebrygge i Fitjadalsvatnet, med rullestolheis som gjør det mulig for rullestolbrukarar å lett koma seg i båt på vatnet. Foto: Siri Haugum.

Øystesevassdraget er en viktig kilde til naturglede for svært mange mennesker.

å hente inn eksterne konsulenter til å gjøre dette viktige arbeidet. En omfattende undersøkelse som nylig ble utarbeidet på vegne av NVE viste at småkraftsøknader generelt har vært oppsiktsvekkende mangelfulle med hensyn til kartlegging av naturmiljø. Det er derfor all mulig grunn til å gå søknadene nærmere etter i sømmene og få en egen faglig vurdering.

Oddvar Soldal sitter i styret i Naturvernforbundet i Kvam, og har engasjert seg sterkt i saken helt siden tidlig på 1980-tallet. Til NaturVest uttaler han at det nå er svært viktig å holde tett kontakt med de aktuelle politiske partiene. Han håper å få kommunestyret i Kvam med på et opprop mot utbygging. I kommunestyret er det

mest skepsis mot utbygging i øvre del. Kvam kommune er aksjonær i Øystese Kraft, som har søkt om å få bygge ut nedre del. Soldal oppfordrer alle som er medlem i Naturvernforbundet til aktivt å mobilisere mot utbygging i Øystesevassdraget, for eksempel ved å skrive leserbrev, og ved å snakke med lokalpolitikere der du bor.

Tone E.W. Salomonsen er frivillig i Naturvernforbundet Hordalands naturmangfoldgruppe, og hun har verv i Naturvernforbundets Kontrollkomite. Hun har forøvrig verv i SVs Miljøpolitiske Utvalg.

Mange kraftverk små

Småkraftverk kan også gi store problemer.

TEKST

ODDVAR SKRE

Klimakrisa og det «grøne skiftet» har aktualisert ei jakt på ulike former for fornybar energi, i vårt land vil det seia vind- og vasskraft. Den norske fornybare delen av vasskrafta dekker alt i dag nesten 64,5% av energibehovet i landet, og fleire jobbar for at Norge skal bli «Europas grønne batteri» for å erstatta kolkraft. I realiteten utgjør den totale norske vasskrafta berre ein prosent av energibehovet i Europa, men argumentet er likevel blitt brukt av Småkraft AS, Statkraft og andre store kraftselskap for å byggja ut stadig nye vassdrag, både store og små.

Før 2009 var utbygging i små vassdrag med mindre enn 10 MW relativt ulønsame, men i 2010 blei det innført ei ordning med subsidiering av småkraft, såkalla «el-sertifikat», som har gjort mange ulønsame kraftverk meir lønsame, og skapt ein flaum av konsesjonssøknader.

Liten klimagevinst

Småkraftverk medfører ikkje magasin, men kan berre levera kraft i periodar då me har minst bruk for straum. Difor blir ein stor del av krafta eksportert, i byte med fossil energiproduksjon. Resultata av auka fornybar produksjon, har så langt vore lågare straumprisar og mindre lønnsam energisparing i Noreg.

For å synleggjera følgjene av vasskraftutbygging på landskap, friluftsliv og naturmangfald kan ein ta utgangspunkt i følgjande snittverdiar for ikkje-verna vassdrag (før 2006):

- Produksjon 15 GWh.
- Anleggsveg 430 meter.
- Lengde røyrgate 1 040 meter .
- Tørrelagt elvestrekning 1 500 meter.
- Kraftliner og inntaksdammar.

Kraftig auke grunna «el-sertifikat»

Småkraft AS har som mål å byggja ut 2 500 GWh, dvs. 167 småkraftverk, men NVE reknar med eit utbyggingspotensial på 30 000 GWh (30 TWh), tilsvarende 2 000 småkraftverk.

Ordninga med «el-sertifikat» har ført til ein kraftig auke i mengda av konsesjonssøknader, slik at det pr. i dag ligg 6-700 søknader på vent i NVE. Fallande straumprisar har ført til minkande lønsemd i småkraft, trass i el-sertifikat, men dersom berre 1 000 kraftverk (50%) blir realisert, så viser oversynet ovanfor at det vil medføra 430 km anleggsveg og 1 040 km nedgravd røyrgate i tidlegare urørt terreng, pluss skjemmande inntaksdammar og hundrevis av kilometer med kraftline. Men det verste med kraftutbygginga er likevel at kvart kraftverk medfører tørrelagging av om lag 1 500 meter

«Fallande straumprisar har ført til minkande lønsemd i småkraft, trass i grønne sertifikat.

elvestrekning i snitt, tilsvarende 1 500 kilometer tørrelagt elvestrekning for 1 000 kraftverk, altså tre gonger avstanden frå Bergen til Oslo. Ved utbygginga blir vanlegvis vassføringa nedanfor inntaket redusert med 90-95%, altså praktisk talt tørrelagging heilt ned til neste sidebekk, med alvorlege konsekvensar for alt liv som er avhengig av rennande vatn, som f.eks. fossefall og fuktavhengige moseartar.

Den store mengda av useriøse og ofte ulønsame småkraftprosjekt har gjort at NVE i dag avslår langt fleire søknader enn før, og prosenten kraftverk som får konsesjon, har minka frå 95% i 2006 til ca. 75% i dag. Ein rapport frå NVE som nyleg blei lagt fram, viste og at i over

« Dette var sjølvsagt bløff, og dette forstod elvepadlarane, som blei ein viktig alliert i kampen for å stoppa utbygginga.

halvparten av småkraftverka som har fått konsesjon, blir konsesjonsvilkåra brotne.

«Skånsamt» i Raundalselva?

Av småkraftpakka i Kvam-Fusa-Samnanger (2013) fekk 6 av 12 søknader avslag. Men politiske pressgrupper og profittthungrige kraftselskap tek aldri nei for eit nei, og i 2012 la BKK og Voss Energi fram ein plan for utbygging i Raundalselva, som er ein del av det verna Vossovassdraget. Raundalselva blei verna i 1986 saman med Flåmsvassdraget for å få eit stort

samanhengande natur- og friluftsområde utan inngrep.

Men Raundalselva har relativt stort kraftpotensiale, og Voss Energi planla to store og eit mellomstort kraftverk på tilsaman 862 GWh og sju små kraftverk på tilsaman 120 GWh, hovudsakleg sommarkraft. Dersom denne utbygginga skulle kunna skje, måtte difor vernevedtaket opphevast. Utbygginga blei påstått å vera «skånsam» fordi den verken omfatta dammar eller magasin, og ikkje trong skjemmande anleggsvegar. Men denne «skånsame» utbygginga ville likevel ha medført nær tørrlegging av ei fleire kilometer lang elvestrekning – såkalla «minstevassføring». Denne

minstevassføringa kallast «stabil» og blei hevda å vera til fordel for elvepadlarane(!). Dette var sjølvsagt bløff, og dette forstod elvepadlarane, som blei ein viktig alliert i kampen for å stoppa utbygginga. For å få stabil høg vassføring over sesongen, må ein nemleg ha dammar og magasin oppe på fjellet, og dette var også nødvendig for å få produksjonen jamna ut over året – det er som kjent om vinteren at me har mest bruk for kraft. Dette var ikkje med i BKK sine planar.

Det andre kronargumentet for utbygginga i Raundalen, i tillegg til «skånsam utbygging» og «betre klima i Europa», var lokal verdiskaping. Men eit uttørka elvefar gir ikkje noko lokal verdiskaping for elvepadlarane og sportsfiskarane. Tørrlegging vil heller ikkje lokka fleire turistar til Voss, verken sommar eller vinter. Derimot var utsiktene til betre veg i Raundalen, betalt av Voss Energi, eit reelt argument, likeeins kraftinntekter til grunneigarar og kommunen. Verdiskaping bygd på bærekraftig og naturbasert turisme der

Skrommefossen og den restaurerte brua på postvegen i Rullestadjuvet, sett ovanfrå. Foto: Oddvar Skre.

Naturmangfald i fossesprøytzone nederst i Rullestadjuvet i Dalelva i Etne. Foto: Oddvar Skre.

ein let vatnet renna fritt i Raundalselva, var likevel eit langt betre alternativ. På den måten ville også verdiskapinga koma bygda til gode og ikkje profitthungrige utbyggjarar og kraftselskap.

Ikkje trygg

Utbygging av Raundalsvassdraget ut frå kortsiktige eigeninteresser kunne derimot ha øydelagt grunnlaget for verdiskaping på langt sikt. Og vasskrafta frå Raundalselva ville ikkje ha betydd noko for klimarekneskapen, derimot kunne lokalt store naturmangfalds- og friluftsverdiar ha gått tapt. Altså – det fins ingen grunnar – verken ut frå miljøvern- eller samfunnsomsyn – til å gjera om på vernevedtaket frå 1986 om varig vern av Raundalselva.

Dette skjønnte også fleirtalet i Voss kommunestyre i 2013, slik at dei gjekk mot utbygging og oppheving av vernevedtaket. Men skadeflaumen dei to siste åra i dei tre verna vassdraga

Vosso, Opo og Flåmselvi har fått kraftutbyggjarane til å prøva seg på nytt, ved å framstilla kraftverka som flaumsikringstiltak. Øystesevassdraget, som i 2009 var foreslått verna, blir av NVE i dag tilrådd utbygd to gonger, først med overføring av 50% av vatnet til Samnanger (BKK) og deretter ved eit småkraftverk som utnyttar restfallet i den mektige Ørredalsfossen. Olje- og energiministeren har varsla gjennomgang av alle dei verna vassdrag på nytt, så ingen kan kjenna seg trygg.

Vassdragsvernrådet og Naturvernforbundet kjempar saman med andre naturvern- og friluftsansjonar ein kamp på vikande front for å berga dei siste restane av vassdragsnaturen vår.

Konsulentrapportar som ikkje held mål

I dette arbeidet har vi fått uventa hjelp frå NVE, som i ein fagrapport slår

fast at konsulentrapportane som konsesjonane i småkraftsaker byggjer på, ikkje held mål, og i eit tilfeldig utval av saker viste det seg at berre 13 av i alt 166 sårbare artar var blitt registrert. Noko liknande blei påvist i Gjengedalsvassdraget i Sunnfjord, her var det Naturvernforbundet i Sogn og Fjordane som finansierte undersøkinga. Dersom ein kunne få gjort ein liknande tilleggsundersøking i Øystesevassdraget, kunne det kanskje få Stortinget til å endra tilrådinga frå NVE og gå mot utbygging.

Oddvar Skre er leiar av Naturvernforbundet Hordalands naturmangfoldsguppe, styremedlem i Hordaland Nei til EU og Hordaland mållag. Han er politisk aktiv i SV, men har ingen verv i partiet.

skyss.no

Reis miljøvennleg!

Bruk buss eller Bybanen og bidra til eit betre miljø. Last ned reiseplanleggaren eller gå inn på **skyss.no** for å planlegge reisa.

Spar miljøet – reis kollektivt! God tur!

skyss

Lurer du på hvor du skal kaste lyspæren?

Sorteringsguiden på mobil og nett forteller deg hvor

815 33 030 | **bir.no**
facebook.com/BIRrenovasjon

**Indre Hordaland
Miljøverk**

Tlf: 56 52 99 00
Faks: 56 52 99 01
E-post: ihm@ihm.no
www.ihm.no

Ta vare på naturen
- Hugs kjeldesortering!

SIM

Tenk miljø – brems forbruket!

Sunnhordland
Interkommunale
Miljøverk IKS

Svartasmoget,
N-5419 Fitjar

Telefon: 53 45 78 50
Telefaks: 53 45 78 60
E-post: sim@sim.as

www.sim.as

ET HAV AV
SØPPEL

Hvert år dør over én million sjøfugl og 100.000 sjøpattedyr på grunn av plastavfall i havet. I vinter- og påskeferien kan du se og lære mer om dette gjennom utstillingen «Et hav av søppel» som åpner fredag 12. februar.

Åpent alle dager kl 10 –16, torsdag kl 10-18.

AKVARIET
I BERGEN

Akvariet.no

Årsmøter i Naturvernforbundet Hordaland

Lynglandskapet på Lygra.
Foto: Mona Maria Løberg

Naturvernforbundet Hordaland

TID: LAURDAG 5. MARS, KL. 15.00

STED: BRYGGEN 23, JACOBSEFJORDEN 4. ETASJE, 5003 BERGEN.

Saksliste:

- Godkjenning av innkalling og dagsorden.
- Valg av ordstyrer, referent og kontrollkomité.
- Styrets årsmelding 2015.
- Revidert regnskap for 2015.
- Arbeidsprogram for 2016.
- Budsjett for 2016.
- Vedtekter.
- Uttalelser (om det fremmes på møtet).
- Valg.

Lokallaget i Bergen

TID: LAURDAG 5. MARS KL. 14.30.

STED: JAKOBSEFJORDEN 4. ETASJE, BRYGGEN I BERGEN.

Vanlege årsmøtesaker.

Lokallaget i Voss

TID: MÅNDAG 7. MARS 2016, KL. 19 – 21

STED: VOSS VANDRARHEIM
I tillegg til vanlege årsmøtesaker vert det eit temaføredrag.

FELLES SAKSLISTE FOR ALLE LOKALLAGA

- Val av ordstyrar.
- Styret si årsmelding.
- Revidert rekneskap.
- Saker frå styret.
- Saker som er framlagt av medlemmene innan ei veke før årsmøtet.
- Budsjett og arbeidsprogram.
- Val av styremedlemmer.
- Val av utsendingar til fylkeslaget sitt årsmøte.
- Val av valkomité og revisor.

ANDRE LOKALLAG

Møte i andre lokallag vil verta annonsert på anna vis.

«Rewilding» - den nye miljøbevegelsen

Noen av dere vil utvilsomt allerede ha hørt begrepet «rewilding», som i økende grad vinner innpass i miljø- og naturverns sirkler verden over.

TEKST

ELEANOR SMITH

Men hva er egentlig dette? Den første definisjonen jeg fant ved et søk var at det dreier seg om «storskala miljøvern som sikter på å gjenopprette / restaurerer og beskytte naturlige prosesser og villmarksområder, skape forbindelser mellom slike områder, og beskytte eller introdusere topprovdyr og nøkkearter» (oversatt fra engelskspråklig Wikipedia). Nøkkearter er arter som

former økosystemet, og slik skaper nisjer for andre arter, eksempler inkluderer ulv, bever og elefant.

Først litt historie: Begrepet «rewilding» ble først brukt av amerikaneren Dave Foreman, en av grunnleggerne til den en ytterliggående miljøgrupperingen «Earth First». Mot slutten av det samme tiåret ble det igjen tatt i bruk, da av de amerikanske naturvernbiologene Michel Soulé og Reed Noss. Da jeg studerte miljøvitenskap mindre enn et tiår senere dukket imidlertid begrepet aldri opp. Jeg ble først kjent med det i 2011 da stiftelsen Rewilding Europe ble etablert, et initiativ som har som mål å «gjenforville» minst en million dekar innen 2022.

Rewilding Europas definisjon skiller seg fra den ovennevnte, og er også bredere: «Rewilding sørger for at naturlige prosesser og ville arter spiller en langt mer fremtredende rolle i landskap og sjølandskap. Dette betyr at naturen, etter innledende tiltak, får mulighet til å ta mer over selv. Rewilding hjelper landskapene til å bli villere, samtidig som det skaper muligheter for det moderne samfunnet å få ny kontakt med slike villere steder, til fordel for alt liv».

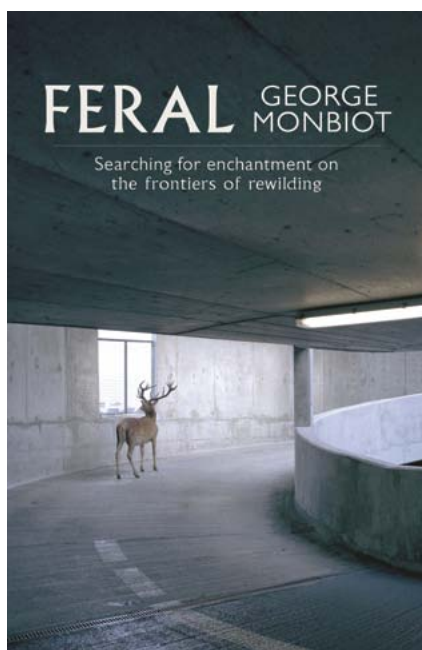
Siden fikk jeg den anerkjente britiske journalisten George Monbiots bok *Feral – searching for enchantment on the frontiers of rewilding* i gave i 2014. Boken ble på mange måter et

vendepunkt for meg. Den gikk inn på meg, og minner meg om nære og intense møter jeg selv har hatt med ville dyr. Viktigst av alt: den brakte også med seg et nytt håp, det var som om noen plutselig hadde skrudd på lyset. Plutselig så jeg en vei ut av følelsen av tungsinn og undergang som synes å ha festet seg ved miljøbevegelsen, eller i det minste med manges oppfatning av den.

Dette er selvsagt min egen tolkning, som en som dro til COP15 i 2009 fylt av håp, og som kom hjem igjen med en følelse av bitterhet og skuffelse. Man kunne ikke å unngå å tenke at tilstrekkelig fremgang på globalt nivå for å hindre katastrofale klimaendringer ikke var annet enn en uopnåelig og naiv drøm. Syv år senere, etter COP21 i Paris, er jeg i bedre humør, selv om mye må gjøres.

Rewilding-bevegelsen kommer i en tid der vi har et sterkt behov for håp, håp om at det ikke er for sent å bremse miljødeleggelsene og utryddelsen av tusenvis av arter i den sjette bølgen av masseutryddelser, og om at vi fremdeles kan henge om økosystemene og naturressursene vi er så avhengige av; håp om at mennesket kan begynne å spille en mer positiv rolle i fortellingen om vårt forhold til naturen.

Så hva mener vi med dette begrepet «rewilding»? Det er intet mindre enn en ny visjon for naturvern, en visjon der vill natur står sentralt, og der man lar naturlige prosesser følge sin egen

Boken *Feral* - *searching for enchantment on the frontiers of rewilding*, som artikkelforfatteren opplevde som et vendepunkt.

Reintrodusert ulv i Yellowstone nasjonalpark. Der har det vist seg at reintroduseringen av ulv hadde store positive effekter på økosystemet. Foto: Doug Smith, NPS. I public domain.

«Boken gikk inn på meg, og minner meg om nære og intense møter jeg selv har hatt med ville dyr.

kurs og forme landskap og økosystemer. Det er snakk om å anerkjenne den avgjørende rollen store rovdyr spiller, og om å oppmuntre til reintroduksjon av disse, f.eks. ulv, bjørn, eurasisk og iberisk gaupe, og jerv. Et annet viktig element i denne naturvernvisjonen er å se nye muligheter i møtet med brakklegging, når folk flytter fra landsbygda til storbyer, og også å skape levedyktige forretningsmuligheter i et villere Europa,

for eksempel gjennom bærekraftig naturturisme. Visjonen omfatter videre å skape en glød for det ville, og å vise at ville områder er et sted der vi kan føle glede, samt ha dype og meningsfylte naturopplevelser som også bringer oss nærmere oss selv.

Det foregår i dag mange prosjekter som har som siktemål å beskytte og gjenopprette store kjernevillmarksområder, korridorer mellom dem, samt nøkkelarter som store rovdyr. Noen eksempler kan nevnes: gjeninnføringen av ulv i Yellowstone nasjonalpark tilbake på 1990-tallet, den pågående gjeninnføringen av europeisk bison i Romania, Bulgaria, Polen og Slovakia, eller tilsvarende av europeisk villhest i Kroatia, Bulgaria og Portugal og av ørnearter i ulike områder i Europa, samt tiltak knyttet til det såkalte «grønne beltet» i Europa – langs det tidligere jernteppet mellom øst og vest.

Samtidig er vi nå i jakt sesong, og over 11000 jegere har registrert seg som

lisensjegere på ulv i Norge, i kontrast til en bestand på mellom 25 og 30 norske dyr. Skal vi bare lene oss tilbake og la ulvejakten skje, i et land med fem millioner innbyggere og et areal på nesten 400.000 kvadratkilometer, hvorav mye er fjell og vidde? Jeg håper ikke det. Ulven kan hjelpe oss til å få et rikere, sunnere og mer mangfoldig økosystem.

Eleanor Smith har studert miljøvitenskap på University of East Anglia i Norwich (Storbritannia). Hun har jobbet med EUs miljø- og energipolitikk i Brussel, før hun flyttet til Norge i august 2014.

LINKER OM REWILDING

- www.rewildingeurope.com
- www.monbiot.com/2013/05/24/feral-searching-for-enchantment-on-the-frontiers-of-rewilding

Endelig jaktseason!

Våren nærmer seg. Jegere over hele landet gjør seg klar for å begynne jakten. Nei, det er ikke isbjørn som skal felles. Ikke gaupe heller. Det er AA. Og AAA. Og 9V.

TEKST

MILJØAGENTENE / RASMUS NORSTED

Hvert år arrangerer Miljøagentene skolekampanjen Batterijakten, hvor fjerdeklassinger over hele landet konkurrerer i å samle flest batterier til gjenvinning. I løpet av fjorårets konkurranse ble det samlet inn hele 80 tonn, noe som tilsvarer 13 fullvoksne elefanter eller 32.000 kaniner! Ikke noen dårlig fangst av landets 9-åringer!

Hvorfor gjenvinne batterier

Det hersker ingen tvil. Jordkloden er best på resirkulering! Alle organismer som brytes ned og dør, skaper grobunn for nytt liv. Når planter visner og blader faller av trærne på høsten, er det for at de igjen skal gjenoppstå på våren.

Mye av det vi mennesker produserer følger ikke helt den samme livssyklusen. Batterier visner ikke bare vekk, for å gjenoppstå en tid senere. Noen batterityper inneholder tungmetallene kvikksølv, bly eller kadmiumsom, som er blant de farligste miljøgiftene vi kjenner

til. Når de havner i naturen, vil de være skadelige for både dyr og planter i mange år. Dessuten inneholder batterier sink, som er en begrenset ressurs her på jorda.

Det er derfor Miljøagentene satser stort på Batterijakten. Kampanjen har som mål å øke bevisstheten rundt resirkulering av husholdningsbatterier. Gjort riktig kan alle de ulike komponentene i batteriene bli skilt fra hverandre og bli gjenbrukt. Gode miljøvaner starter i barndommen, og gjennom konkurransen lærer barn seg om gjenvinning, kretsløpstenkning og hvordan vi kan bli bedre til å ta vare på jordens ressurser. Det får de nytte av hele livet!

Vis engasjement!

Miljøagentene ønsker at så mange som mulig hjelper til og at kampanjen ikke bare påvirker barns holdninger, men også foreldre, naboer og lokalsamfunnet som helhet. Det er veldig mange batterier som havner på søppeldynger eller ute i naturen hvert år. Det bør ikke skje!

Så her er en oppfordring fra Miljøagentene – hvis du eller noen du kjenner har barn som går i fjerdeklasse – gjør dem oppmerksomme på konkurransen! Få klassen til å melde seg på! Hjelp dem å samle batterier! Si i fra til lokalsamfunnet! Slutt å kaste batterier i søpla!

BATTERIJAKTEN

- Varer fra 31. mars - 21. april.
- Kampanjen retter seg mot alle 4.-klassinger i hele landet.
- Et samarbeid mellom Miljøagentene, Clas Ohlson, Varta og Elretur.
- Årets ambassadør er fysiker Selda Ekiz, bl.a kjent fra Newton
- Påmelding og informasjon på Batterijakten.no.

Kven skal bestemme over fjella?

TEKST

SIRI VATSØ HAUGUM

Noreg er på mange måtar eit fjelland. Over 40% av landarealet vårt er definert som fjell, og i desse områda finn vi mange interesseområder, frå naturmangfald og rekreasjon til energiproduksjon og næringsliv. Dei 89 fjellkommunane har ein utfordrande jobb med å balansere lokale, regionale og nasjonale interesser. Til trass for at desse kommunane til tider må vekte balansen mellom bruk og vern under andre omstender enn resten av landet, finnst det ingen fullgod fjellpolitikk. I boka *Fjellbygd eller feriefjell?* går forfattarane i dybden på åtte ulike politiske tema med

«Dei 89 fjellkommunane har ein utfordrande jobb med å balansere lokale, regionale og nasjonale interesser.

andre utfordringar i fjellkommunane enn i resten av landet.

Heile 70% av det verna landarealet i Noreg er fjell. Vernet er hovudsakeleg som følgje av statleg styring og i mindre grad som følgje av lokalt initiativ. Likevel er det ofte slik at den lokale forvaltninga har lagt grunnlaget for at området har verneverdi, til dømes ved å stanse utbygging av vegar, hyttefelt og alpinanlegg. Når området så vert verna opplever lokalbefolkninga ofte at dei blir umyndigegjort og vernet blir sett på som ei negativ utvikling. Dette er særleg uttrykt i samiske interesseområdet der samane har vore den dominerande røysta for å stanse utbyggingar, samstundes som deira mogelegheitar til å halde fram med reindrift opplevast som avgrensa når eit vern trer i kraft.

Den lettaste måten å kombinere omsyn til næring og naturvern i fjellområda er turistbaserte næringar. For nokre kommunar er dette ei uunnverleg inntektskjelde i lokalsamfunnet, medan andre fjellkommunar opplever at verdiskapinga knytta til turisme er lita, samalikninga med potensielt tapt verdiskaping i andre næringar som må vike av naturvernomsyn. Forfattarane løftar difor blikket til områdeforvaltning i Sverige, Austerrike og Skottland og syner forvaltningsmodellar med sterkare lokal forankring og betre integrering med

andre interesseområder enn det som er vanleg i den norske modellen.

Boka har også eit eigne kapittel via til hytteutbygging, fjellbygdøkonomi og den historiske fjellpolitikken. Fjellkommunane Tinn, Vinje, Lom, Skjåk, Lierne og Nordreisa er plukka ut som eksempelkommunar, då dei til saman dekkjer dei generelle utfordringane og mogelegheitane som norske fjellkommunar står ovanfor.

Forfattarane bak *Fjellbygd eller feriefjell?* har ei samfunnsfagleg framfor naturfagleg orientering. Argumenta for naturvern er forankra i naturen sin verdi for menneske, både med omsyn til naturmangfald og rekreasjon. Boka stiller høvelege spørsmål om norsk naturvern, som t.d. kvifor statisk vern av områder med tradisjonelt sterk påverknad frå menneske framleis er ein dominerande vernestrategi, men verdisynet til forfattarane er nok noko fråvikande frå ein del av NaturVest sine lesarar. Boka er likevel eit godt verktøy for å kunne delta i samfunnsdebatten om offentleg forvaltning og passar for alle samfunnsinteresserte.

FJELLBYGD ELLER FERIEFJELL?

TERJE SKJEGGEDAL OG KJELL OVERVÅG

2015

254 SIDER

Siri Vatsø Haugum er nestleder i Naturvernforbundet Hordaland.

Franzefoss
Gjenvinning

Tett på

Huskeliste:
- Rydde garasjen
- Kippe busken
- Kaste skap i kjelleren
- Rydde loftet

**BESTILLE
CONTAINER!!!**
74 5 5 34 92 00

Vi leverer container til deg når du trenger det. Og henter den igjen når du vil. Raskt og rimelig.

www.franzefoss.no Igjen og igjen og igjen...

Kjøper du boss?

Still deg sjølv tre spørsmål når du skal handla:

1. Har eg eigentleg bruk for dette?
2. Er produktet av god kvalitet?
3. Er det miljøvenleg?

Er svaret nei, spar både pengar og miljøet!

Prøvekjør el-sykkel!
Bestill på provekjore.no

provekjøre no

provekjore@naturvernforbundet.no

Avfallsløsning med fokus på miljø

I samarbeid med Retura hjelper BIR Bedrift din virksomhet med å sikre sin miljøinnsats.

Kontakt oss på:
55 27 70 50

Vi kan tilby:

- Rådgivning
- Henting av papp, plast, næringselektro m.m.
- utleie av container for privat og næring
- Skreddersydde løsninger

RETURA®

BIR BEDRIFT

GJØR MER - RESIRKULER!

Tomme kartonger fra f.eks. frokostblandinger, kjeks, frossenpizza, leker og småelektronikk skal leveres i kommunens innsamlingsordning. Da blir de til nye kartonger, papp- og papirprodukter. Når vi resirkulerer sparer vi energi og ressurser.

Emballasjekartong

grøntpunkt.no

NATURLIG SVEIS

Floke er den urbane, trendy og miljøvennlige frisøren! Vi ønsker å gi deg en opplevelse av kvalitet, velvære og ro. Med våre behandlinger og produkter vil du kjenne forskjellen, håret blir sunnere og blankere enn det du noen gang har opplevd! Så er du motebevisst og samtidig vil ta vare på helse og miljø, er vi de rette. Velkommen til oss!

Floke på Voss Skulegata 9 Tel. 56 51 03 05
 Floke i Bergen Skostredet 1A Tel. 55 56 06 00
 Floke i Åsane Åsamyrane 271 Tel. 55 18 64 87
 Floke Jølster Jølstraholmen Tel. 40 61 46 46

QR code: Last ned vår timebestillingsapp

Følg oss på Facebook og Instagram

METALLCO BERGEN

VI KJØPER ALLE TYPER METALLER, SKRAPJERN OG KABELAVFALL

STØRRE KVANTA HENTES

VI UTFØRER DEMONTERING

VI UTPLASSERER CONTAINERE

Metalco Bergen AS
 Damsgårdsveien 95/97 5058 Bergen
 Tlf. 55 34 17 70 - bergen@metalco.com

"den gode hageeigar dyrkar ikkje i første rekkje blomar – han dyrkar jord"

Med heimekompostering får du jamn forsyning av god hagejord. I tillegg gjev vi deg avslag på det årlege renovasjonsgebyret.

Les meir om heimekompostering og korleis du både kan spare pengar og få betre hagejord på www.fjellvar.as.

FJELLVAR VATN AVLØP RENOVASJON

Tlf: 56 31 59 30
 postboks@fjellvar.as

La meg få ein sjanse til...

La oss gjenvinne meir!

årim™

Romsdalshalvøya Interkommunale Renovasjonsselskap IKS

Årøsetervegen 56, 6422 MOLDE

B-BLAD

retur: Naturvernforbundet Hordaland
co/ Medlemsregisteret
Naturvernforbundet
Mariboesgt. 8, 0103 OSLO

ETTERSENDES IKKE VED VARIG ADRESSEENDRING, MEN SENDES TILBAKE TIL AVSENDER MED OPPLYSNINGER OM DEN NYE ADRESSEN

Naturvernkalenderen 2016

Oversikt over noen natur- og miljørelaterte arrangement framover.
Følg med på www.naturvernforbundet.no for mer informasjon.

FEBRUAR

Gratis energirådgivning

FRA FEBRUAR BERGENSOMRÅDET
Gjennom prosjektene «Energistudent til unnsetning» og «Energismart Bolig Hordaland», får de første 50 huseierene i Bergen gratis energiråd.
Påmelding: bitly.com/energiråd

Broen til fremtiden

FREDAG 19. FEBRUAR 09:00-15:30
FOLKETS HUS, OSLO
Bli med på vinterens store klimakonferanse i Oslo.

Klima lokalt

LØRDAG 20. FEBRUAR 10:00-16:00.
MILJØHUSET, MARIBOES GATE 8, OSLO
Seminar om hvordan arbeide med klima- og miljøspørsmål der du bor.

MARS

Naturlig onsdag: Fra grønn strategi til klimahandling

ONSDAG 2. MARS 19:00
LITTERATURHUSET I BERGEN
Hvordan kan vi se til at flotte ord i byers klimaplaner også blir klimahandling?

Årsmøte og middag i Naturvernforbundet Hordaland

LØRDAG 5. MARS 15:00 DET GRØNNE LOFTET, BRYGGEN I BERGEN
Påmelding: <http://bit.ly/1NF9aqN>

Debattmøte om «Grønt skifte» i Voss

TIRSDAG 15. MARS 19:00-21:00
VOSS BIBLIOTEK
Samarbeid mellom Voss Naturvernlag, Debatt Voss og Voss Bibliotek. I panelet deltar bl.a. Lars Haltbrekken.

APRIL

Naturlig onsdag: Et hav i endring

ONSDAG 6. APRIL 19:00
LITTERATURHUSET I BERGEN
Makrellen er i ferd med å fylle fjordene våre, det er langt færre sjøfugler på kysten enn før, og lundefuglen sliter med å få frem unger på grunn av matmangel. Hvorfor skjer det, og hva kan vi gjøre?

Strategihelg for aktive og ansatte i Naturvernforbundet Hordaland

FREDAG 22. APRIL - SØNDAG 24. APRIL
LYNGHEISENTERET PÅ LYGRA

Oppstart av den naturlige skolesekken

Vi søker naturguider som kan formidle biologi og naturmangfold til skoleelever i Hordaland. Kontakt: hordaland@naturvernforbundet.no.

MAI

Naturlig onsdag

ONSDAG 4. MAI 19:00 LITTERATURHUSET I BERGEN
Tema: Marin forurensning.

JUNI

Naturlig onsdag

ONSDAG 1. JUNI 19:00
LITTERATURHUSET I BERGEN
Tema: Mat og klima.

Slåttedagar på Vollasetra i Sunndal

12. – 15. AUGUST 2016

Ein kan delta i heile tidsrommet, eller nokre av dagane. Kost og losji gratis. For meir informasjon og påmelding: moreogromsdal@naturvernforbundet.no

Tips til saker sendes til:
naturvest@naturvernforbundet.no

FØLG OSS! [FACEBOOK](#) | [INSTAGRAM](#) | [YOUTUBE](#)